

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
МЕЃУНАРОДЕН СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА

**XXXVIII НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
НА МЕЃУНАРОДЕН СЕМИНАР
ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА
И КУЛТУРА**

(Охрид 14-15 јули 2011)

ЛИНГВИСТИКА

Скопје, 2012

*Емилија Бојковска, Бранко Тошовиќ,
Арно Вониш, Димитар Појоски*

ЗНАЧЕЊЕТО И ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА МАКЕДОНСКОЈАЗИЧНОТ ПОТКОРПУС „ГРАЛИС-МАК“ ВО РАМКИТЕ НА КОРПУСОТ „ГРАЛИС“

Апстракт: Во овој труд се претставени процесот и досегашните резултати на изработка на еднојазичниот и повеќејазичниот поткорпус „Гралис-мак“ во рамките на проектот за изготвување електронски корпус на словенските јазици и на германскиот јазик, кој под раководство на проф. д-р Бранко Тошовиќ, го спроведува Институтот за славистика при Универзитетот „Карл Франц“ во Грац, Австрија, во соработка со Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Концепцијата на Гралис-мак“ опфаќа текстови од уметничколитературниот, научниот, новинарско-публицистичкиот, административниот и разговорниот стил. Корпусот е наменет за монолингвистички и контрастивнолингвистички проучувања, за транслатолошки студии и за изучување на македонскиот јазик, со што значително придонесува за неговата афирмација и популаризација.

Клучни зборови: македонскојазичен корпус, „Гралис-мак“, „Гралис“, функционални стилови, лингвистика, методика, транслатологија

Ова предавање спаѓа во блокот посветен на корпусот „Гралис“, кој е проект на Институтот за славистика при Универзитетот „Карл Франц“ од Грац, Австрија. Корпусот содржи оригинални и преведени дела на словенските јазици и на германски јазик и е достапен на адресата: <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/>

Од особено значење за македонистиката е фактот што македонскиот јазик е застапен со оригинални текстови и со преводи во поткорпусот наречен „Гралис-мак“.

Македонски партнер е Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Потписници на договорот за соработка, врз чија основа се изготвува „Гралис-мак“, се проф. д-р Бранко Тошовиќ од Институтот за славистика во Грац во својство на раководител на проектот и проф. д-р Максим Каранфиловски во својство на декан на Филолош-

киот факултет во Скопје. Од македонска страна, проф. д-р Емилија Бојковска ги координира проектните активности, пред сè во врска со изборот на текстовите, нивната електронска обработка за поставување на серверот, паралелизацијата на оригиналите и на преводите, како и контактите со авторите, а м-р Димитар Попоски ја врши техничката координација, водејќи грижа за скенирањето, дигитализацијата и правниот аспект од користењето на текстовите во корпусот. Од австриска страна, координатор на проектните активности е м-р Арно Вониш. Поткорпусот „Гралис-мак“ е достапен на адресата:

<http://glyph.uni-graz.at/cocoon/gralis/>

Целта на проектот „Гралис-мак“, наведена во договорот за соработка, гласи: „истражување, изучување и популаризација на македонскиот јазик“. Поткорпусот за македонскиот јазик може да се користи како еднојазична и како повеќејазична збирка текстови. Еднојазичниот поткорпус опфаќа дела на македонски јазик, кои претставуваат основа за неговото проучување и изучување. Повеќејазичниот корпус се состои од два дела: во првиот дел се застапени оригинални дела на македонски јазик и нивни преводи на другите словенски јазици (македонско-словенски поткорпус) и на германски јазик (македонско-германски поткорпус). Вториот дел, пак, содржи оригинални дела на словенските јазици различни од македонскиот и оригинални дела на германски јазик, како и нивни преводи на македонски јазик (словенско-македонски поткорпус и германско-македонски поткорпус). Повеќејазичниот поткорпус „Гралис-мак“ служи за контрастивни проучувања на македонскиот јазик во однос на другите словенски јазици и во однос на германскиот јазик. Според тоа, во првиот дел од повеќејазичниот поткорпус „Гралис-мак“ можат да се вршат истражувања во македонско-руска, македонско-словенечка насока и кон други словенски јазици, како и кон германскиот јазик, а во вториот дел може да се истражува во обратната насока: од словенските јазици и од германскиот кон македонскиот јазик.

Концепцијата на поткорпусот „Гралис-мак“ се темели врз репрезентативност за македонскиот јазик од три аспекта: временски, просторен и функционалностилски. Во првата фаза од изработката на „Гралис-мак“ се предвидени претежно оригинални дела на македонски јазик од неговата кодификација до денес. Тоа временско подрачје е поделено на децении, кои служат како основа за избор на текстови според годината на првото издание. Во првата фаза, просторната димензија опфаќа дела објавени во Република Македонија. Во следната фаза е можна диференцијација во однос на регионалните јазични варијанти. Функционалностилската репрезентативност се протега на пет функционални стила: уметничколитературниот, научниот, новинарско-публицистичкиот, административниот и разговорниот стил. Во рамките на првиот стил се застапени прозата и драмата (во натамошниот развој

и поезијата), а во рамките на секој книжевен род се опфатени различни видови. Во фокусот на првата фаза е уметничколитературниот стил, и тоа прозата, претставена со романи и со раскази.

„Гралис-мак“ се однесува на пишуваниот и на говорениот јазик. Пишуваниот јазик е застапен пред сè во првите четири наведени стила (уметничколитературниот, научниот, новинарско-публицистичкиот и административниот), а говорениот – во прв ред во разговорниот стил. Оваа околност изискува повеќемедијален пристап при обработката и користењето на корпусот.

Во досегашната изработка на „Гралис-мак“ се вклучени текстови од македонско-германскиот, од германско-македонскиот, од македонско-рускиот, македонско-српскиот и македонско-украинскиот поткорпус. Во натамошниот развој на проектот е предвидено вклучување на другите словенски јазици во релација со македонскиот јазик.

„Гралис-мак“ овозможува лесно пребарување на зададен елемент, при што корисникот ја добива околината од бараниот елемент во најголем обем од тековната реченица, со што не се повредуваат авторските права. Пребарувањето е организирано така што корисникот не мора да пребарува конкретен лексем, туку може да зададе само еден негов дел, при што ќе ги добие сите зборови и збороформи што го содржат тој дел. За таа цел, корисникот треба да вметне свездичка зад односниот дел од лексемот. Така на пример, ако зададе *seg**, корисникот ќе ги добие елементите *седиме*, *седат*, *седнувале*, *седниште* итн., како и сите други елементи што го содржат зададениот дел (*седум* итн.). Ова претставува голема предност со оглед на тоа што корисникот за кратко време може да стекне увид во дистрибуцијата не само на зададен лексем, туку на сите негови зборообразувачки и флексиски единици.

Од друга страна, како што беше кажано, корисникот ја добива тековната реченица како најголема околина. Пробното користење на „Гралис-мак“ од страна на проектниот тим, покажа дека во одредени случаи тековната реченица не е доволна околина за истражувањето, на пример, во однос на временската димензија на глаголските времиња образувани со глаголската *л*-форма, кои изразуваат минати, а при прекажаност, и сегашни дејства. Слична е ситуацијата и со значењата на минатото-идно време, кое изразува услов, претпоставка, намера итн. Затоа проектниот тим реши да воспостави релација меѓу корпусот и интегралниот текст. Зад секоја реченица во аглести загради стои бројот на страницата каде што се наоѓа односната реченица, а во метаподатоците ќе се наведе изданието што е користено за внесувањето на текстот во корпусот. Значи, ако корисникот, покрај корпусот, сака да го користи и интегралниот текст, тој ќе може лесно да ја пронајде односната реченица во поширокиот контекст. Така се надминува ограничувањето во однос на контекстот, кое произлегува од правната димензија при

користењето на авторизираниите текстови. Според тоа, корпусот и интегралниот текст претставуваат комплементарни основи за истражување, со што уште повеќе се зголемува практичната вредност на „Гралис-мак“ за научни и образовни истражувања.

Во текот на изработката на „Гралис-мак“, проектниот тим се соочи и се соочува со низа предизвици. Првиот предизвик се однесува на придружувањето на текстовите кон функционалните стилови. Така на пример, во некои текстови од уметничколитературниот стил се среќаваат елементи од разговорниот јазик. Ова доведува до потреба од поткласификација на уметничколитературниот стил, со оглед на тоа што кај другите текстови од истиот стил се забележува изразита употреба на стандардниот јазик. Разговорните елементи се јавуваат пред сè на лексичко и на граматичко ниво. Оваа околност го натера проектниот тим да размислува за евентуално обележување на отстапувањата од стандарднојазичната норма. Обележувањето е особено значајно при употребата на поткорпусот заради изучување, но и заради истражување од страна на лица со мајчин јазик различен од македонскиот. Корисникот на „Гралис-мак“ би имал двојна полза од забелешките: прво, би стекнал информација дека односната конструкција му припаѓа на разговорниот стил, и второ, би ја дознал и соодветната стандарднојазична конструкција. Натамошното следење на оваа идеја доведе до прашањето во каква форма да се вметнат забелешките. Тие треба да бидат лесно воочливи, но ненаметливи за корисникот, а пред сè не смеат да го „засенат“ авторовиот јазичен израз. Вметнувањето фусноти отпаѓа затоа што софтверот не допушта таква можност. Поставувањето забелешка зад односната реченица или зад односниот пасус, општо земено, е прифатливо решение, но постои извесна опасност од нарушување на континуитетот на текстот и од отежнување на читањето. Затоа проектниот тим реши да побара ново софтверско решение: на местото каде што има потреба од забелешка да се јави кратенката „Заб.“ (герм. Anm. за Anmerkung = „забелешка“), а корисникот да може по желба да ја отвори или да ја занемари. На овој начин би се постигнала соодветната мера на исцрпно информирање на корисникот и на ненаметливост. Спроведувањето на оваа идеја зависи од консултациите на австриската страна со Центарот за моделирање на информации при Универзитетот во Грац.

Забелешките за отстапувањата од стандарднојазичната норма кај пократките текстови (кај некои раскази) можат да се пишуваат паралелно со електронската обработка, но кај подолгите текстови (романите) тие изискуваат посебен ангажман, кој не може да се спроведе во првата фаза од проектот, кога нагласката е ставена на внесувањето на текстовите во „Гралис-мак“. Оваа првична и нужна „недоследност“ може да го збуни корисникот, па тој нема да знае дали забелешките не се потребни зашто односната конструкција е стандарднојазична или

дали односниот текст сè уште не обработен од аспект на совпаѓањето со стандарднојазичната норма. Затоа во метаподатоците за текстовите ќе се вметне нова позиција со информацијата дали проектниот тим го обработил текстот од наведениот аспект.

Сличен предизвик претставува односот меѓу оригиналот и преводот, пред сè во поглед на значенското и стилското соодветство. И овде се наметнаа слични прашања: дали да се информира корисникот дека конструкцијата од преводот не одговара на оригиналот и на кој начин. На првото прашање, проектниот тим даде потврден одговор, а за второто прашање важи истиот одговор како во врска со односот на текстовите спрема стандарднојазичната норма. Значи, корисникот треба да се информира за отстапувањата на преводот од оригиналот, и тоа со истиот технички пристап како во врска со отстапувањата од стандарднојазичната норма.

Во однос на забелешките при отстапувањата на текстовите од стандарднојазичната норма и при отстапувањата на преводот од оригиналот, проектниот тим се наоѓа пред тешко решение да утврди во кој обем ќе ги бележи отстапувањата. Прекумерното бележење на отстапувањата би можело да најде на отпор кај авторите и кај преведувачите и да го отежне читањето и покрај тежнението за дискретно поставување на забелешките. Проектниот тим е на становиште дека кај отстапувањата од стандарднојазичната норма треба да се бележат тие од граматичка и од лексичка природа, а дека кај преводите треба да се бележат во прв ред содржинските, стилските и културолошките отстапувања (на пример, невоочено идиоматското значење на некоја конструкција или предизвикување различни асоцијации во културата на јазикот-цел). При тоа треба да се нагласи дека забелешките се вредносно неутрални и дека кај преводите се формулирани како предлози за инаков преводен еквивалент. Значи, тие не содржат вредносен суд, туку имаат чисто информативен и образовен карактер.

Со цел да се оствари контакт со корисниците и да ги дознае нивните реакции, што би ја унапредило изработката на „Гралис-мак“, проектниот тим ја нуди електронскопоштенската адреса на координаторката на проектот (bojkovska@ukim.edu.mk), на која можат да се обратат корисниците со свои коментари.

„Гралис-мак“ има повеќекратна намена: тој служи за монолингвистички и контрастивнолингвистички, за транслатолошки и за јазичнообразовни цели.

Монолингвистичките истражувања на македонскиот јазик можат да се вршат пред сè врз основа на оригиналните текстови на македонски јазик. Меѓутоа, како што беше кажано, „Гралис-мак“ содржи и преводи на македонски јазик. Оваа околност овозможува едно интересно контрастивно истражување на македонскиот јазик како појдовен и како јазик-цел. Еднојазичните контрастивни испитувања можат да се

вршат и во однос на функционалностилските рамништа (на пример, контрастирање на уметничколитературниот и на административниот стил). Повеќејазичните контрастивни истражувања можат да се спроведуваат од македонскиот како појдовен јазик кон другите словенски јазици и кон германскиот, како и во обратната насока. Резултатите од научните истражувања можат да се користат за дидактички цели.

Од особена важност се транслатолошките испитувања, кои како и контрастивнолингвистичките, можат да се однесуваат на македонскиот јазик како појдовен и како јазик-цел. Транслатолошките истражувања опфаќаат низа рамништа: денотативното, граматичкото, текстуално-нормативното, прагматското, интеркултурното и стилско-естетското. Ова има дотолку поголемо значење што на Филолошкиот факултет повеќе од една деценија работи Катедрата за преведување и толкување, која, покрај транслатолошките насоки на некои катедри на Филолошкиот факултет, обучува транслатори за македонски и, меѓу другото, за германски јазик.

Изучувањето и популаризацијата на македонскиот јазик надвор од границите на Република Македонија претставува исто толку значајна цел како претходните. Со оглед на тоа што „Гралис-мак“ нуди текстови од различни функционални стилови и со различно ниво на комплексност, тој може да се искористи во наставата по македонски како странски јазик и при автодидактичката наобразба.

И во оваа почетна фаза од изработката, кога „Гралис-мак“ сè уште не послужил како емпириска основа за научни истражувања или за образовни цели, тој придонесува за изучувањето и за популаризацијата на македонскиот јазик надвор од Република Македонија со можноста за гостувањата на македонски стручни лица со предавања на Институтот за славистика во Грац. Тамошните студенти по славистика веќе имаа можност да слушнат предавања за македонскиот јазик, што го поттикнува нивниот интерес за неговото изучување.

Во периодот до 2012 година интензивно ќе се внесуваат делата на Блаже Конески, со што „Гралис-мак“ ќе се стави во функција на одбележувањето на 90-годишнината од раѓањето на Блаже Конески. Така, од почетокот не следната година, „Гралис-мак“ веќе ќе може да послужи како емпириска основа за научни истражувања, кои ќе му бидат посветени пред сè на делото на Блаже Конески. За таа цел, во организација на Институтот за славистика во Грац, Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје и Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, на 30 и 31 март 2012 на Универзитетот „Карл Франц“ во Грац ќе се одржи меѓународен симпозиум на тема: *Поеџикајџа, сџилиџикајџа и линџвисџикајџа на џексџовиџе од Блаже Конески во корџусоџи „Гралис“*. За изготвувањето на рефератите, на учесниците ќе им биде понуден електронскиот корпус на адресата:

<http://glyph.uni-graz.at/cocoon/gralis/>

Со оглед на тоа што „Гралис-мак“ ги надминува рамките на чисто научните (лингвистички и транслатолошки) истражувања и служи за популаризација на македонскиот јазик надвор од државните граници, тој може да се означи како проект од национален интерес.

Литература:

Tošović, Branko (2002): *Funkcionalni stilovi. Funktionale Stile*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität.

Тошовиќ, Бранко (2011): Корпусот на македонски јазик во рамките на Корпусот Гралис / Редакциски одбор: Влоѓимјеж Пјанка и др. Во: *XXXVII научна конференција на XLIII меѓународен семи-нар за македонски јазик, литература и култура, Охрид 15-16 јули 2010, Лингвистика* – Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, стр. 281–290.

Извори:

http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/korpusarium/gralis_korpus.html

<http://glyph.uni-graz.at/cocoon/gralis/>

<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/>

Emilija Bojkovska, Branko Tošović, Arno Voniš, Dimitar Poposki

GELTUNG UND HERAUSFORDERUNGEN
DES MAKEDONISCHSPRACHIGEN SUBKORPUS
GRALIS-MAK IM RAHMEN DES GRALIS-KORPUS

(Summary)

Im vorliegenden Text sind der Prozess und die bisherigen Ergebnisse der Ausarbeitung des einsprachigen und des mehrsprachigen Subkorpus “Gralis-mak” im Rahmen des Projektes zur Entwicklung eines elektronischen Korpus der slawischen Sprachen und der deutschen Sprache dargestellt, das unter Leitung von O. Univ.-Prof. Dr. Branko Tošović vom Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz in Zusammenarbeit mit der Philologischen Fakultät Blaže Koneski Skopje umgesetzt wird. Die Projektkonzeption umfasst Texte des literarischen, des wissenschaftlichen, des publizistischen, des administrativen sowie des umgangssprachlichen Stils. Das Korpus dient zur mono- und kontrastivlinguistischen Untersuchungen, translationswissenschaftlichen Studien sowie zur Erlernung der mazedonischen Sprache, wodurch es zu deren Förderung und Popularisierung erheblich beiträgt.

Schlüsselwörter: mazedonisches Sprachkorpus, “Gralis-mak”, “Gralis”, funktionale Stile, Linguistik, Fremdsprachenerlernung, Translationswissenschaft